

Герасимчук Андрій,
Герасимчук Валентина
Жешувська політехніка (Польща)

ОСНОВНІ ВИХОВНІ ІДЕАЛИ Й ІДЕАЛ УКРАЇНЦЯ У СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

© Герасимчук А., Герасимчук В., 2003

Висвітлюються погляди українського педагога, філософа Г.Ващенко на місце і роль християнського ідеалу в формуванні світогляду молодого людини.

The article describes the opinion of Ukrainian teacher and philosopher G.Vashchenko of place and role of Christian ideal in formation of outlook of a young person.

Постановка проблеми. Нині відкриваємо велику кількість мислителів, які донедавна всіляко замовчувались, а їх погляди фальсифікувались. До таких належить Григорій Ващенко, якого більше знають як педагога. Але він, як і Костянтин Ушинський, залишив помітний слід і в філософській думці України, особливо коли йдеться про виховні ідеали українців, впровадження яких у практику духовно-суспільного буття залишається поки що нерозв'язаною проблемою.

Народився в селі Богданівці на Полтавщині 1878-го року, помер 1967-го в Мюнхені. Середню освіту здобув на рідній Полтавщині. Закінчив богословські студії в Москві, але на священника не висвячувався, бо розчарувався поведінкою духовних осіб, професорів та студентів, котра була далекою від християнських норм. Повертається до України, вчителює, одночасно поглиблюючи знання з педагогіки та психології.

У 1918 р. займає посаду доцента Полтавського українського університету (згодом – педагогічного інституту). Його наукова праця “Загальні методи навчання” (1928) стала підручником для педагогічних інститутів в Україні. У 1931 р. Ващенкові (на той час – професорові) доручили керувати аспірантською групою, але незабаром звільнили з посади за “буржуазний націоналізм”, а підручник “Загальні методи навчання” вилучили з бібліотек і знищили. Передчуваючи арешт, у 1936 р. виїжджає за межі України і працює в Сталінградському педагогічному інституті. Під час Другої світової війни виїжджає з родиною на Захід, а після її закінчення очолює кафедру в Українському Вільному Університеті (УВУ), згодом стає ректором Української Богословської Академії у Мюнхені.

Основні праці (“Основи естетичного виховання”, “Виховання любові до Батьківщини”, “Виховна роль мистецтва” та ін.) пронизані філософським трактуванням виховного процесу, розвивають погляди на грані філософського і педагогічного осмислення.

Метою є розглянути чотири основні ідеали Г.Ващенко.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку Г.Ващенко, виховними ідеалами є: більшовицький, християнський, загальноєвропейський та націонал-соціалістичний, кожен з яких узалежнений формою державного устрою, пануючим в суспільстві світоглядом, розвитком загальної і політичної культури, національними властивостями народу, його релігією та мораллю. Основні риси більшовицького ідеалу: безумовна відданість вченню марксизму-ленінізму (оскільки більшовизм є своєю релігією, а його догматизм і нетерпимість до інших ідеологій більший, ніж догматизм будь-якої релігії, чого, зрештою, не приховують і самі більшовики); активна боротьба проти інших ідеологій (знищення храмів, переслідування духівництва в СРСР тощо); вимога боротися з тими, кого більшовики вважають за ворогів серед різних верств населення; беззаперечна відданість комуністичній партії і її вождям [1, с.18-28]. Нетерпимість до інших та агресивний характер більшовицького ідеалу, наголошував Г. Ващенко, базується на теорії класової боротьби, яка сіє ненависть, ділить суспільство на непримиренних ворогів.

Серед більшості людей, які сповідують християнство, має місце християнський ідеал. В його основі – філософія Платона, Сократа, Декарта, Лейбніца, Берклі, Сковороди, Канта, Фіхте, Шеллінга, Юркевича. Найхарактернішими рисами християнської філософії, а звідси – і вчення про ідеал, є: любов до Бога і пошана до людини; гордість за себе, але засудження гордині; засудження надмірної уваги до накопичення матеріальних благ; звеличення тих, хто прагне до духовної досконалості; християнська терпимість до інших поглядів та вчинків людей [2, с.41-82]. Якщо людина тільки сама дотримується норм християнського життя, але своїми вчинками і словесно не пропагує їх, то це є свідченням її егоїзму. Більшовицький і християнський ідеали є антиподами, – наголошував Г. Ващенко.

Інші два – загальноєвропейський і націонал-соціалістичний – поєднують в собі риси вищезазначених ідеалів, але більшість їхніх рис не збігаються, тому можна сказати, що вони теж виключають один одного.

Загальноєвропейський виховний ідеал, як і вся європейська культура, має два джерела: класичну греко-римську культуру і християнство. Як християнська філософія використала здобутки грецької філософії, так і

християнська педагогіка використала твори великих грецьких педагогів Сократа, Платона і Арістотеля [3, с.83]. Ідеал людини, створений геніальними грецькими філософами, не позбавлений деяких хиб: виставивши ідею високої гідності людини (котра має безсмертну душу, співпричетну світові чистих ідей), всупереч своїй філософії визнавали законність і природність рабства. Звідси – презирливе ставлення до фізичної праці. Навіть Арістотель вважав, що фізична праця принижує гідність вільної людини. Вона є долею рабів.

Загальноєвропейський ідеал не обмежився здобутками античної філософії – увібрив у себе досягнення християнства, Нового часу, Просвітництва, філософії сьогодення. Він увібрив у себе такі риси, як: гармонійний розвиток тіла і духовності; співпереживання, високий інтелектуальний рівень людини; трудове виховання; пріоритетність у вихованні гуманної людини, а вже потім – фахівця.

Філософською основою націонал-соціалізму стали препаровані погляди Ніцше, Шопенгауера, Дарвіна і повне відкидання християнських засад, навіть презирливе ставлення до них. Націонал-соціалістичний ідеал людини ігнорує теоретичні знання, він звернений до юрби, натовпу. Тож не випадково, пише Ващенко, катехизисом німецької молоді часів панування націонал-соціалізму стали такі принципи: безоглядна відданість інтересам свого народу і любов до нього; войовничість як риса, що найбільше потрібна країні для її панування над іншими народами; міцна воля і твердість характеру; тверда дисципліна; пошана до партійного керівництва, а особливо до фюрера як представника нації; презирливе і жорстоке ставлення до інших народів; високий рівень технічних знань і навичок, підкорення теоретичних інтересів практичним; фізична міць, здоров'я, спритність, витривалість; формування навичок, які потрібні на війні. Націонал-соціалістичний ідеал людини, наголошував Ващенко, є своєрідним атавізмом, поверненням до того періоду життя людства, коли панувала груба сила. Він глибоко чужий життю культурних народів в умовах сучасності.

Дослідник уважно вивчав менталітет населення різних регіонів України. Попри певну категоричність оцінок, слід визнати, що тепер мало праць, де б так глибоко було зображено психологію, особливості інтелектуального мислення галичанина і наддніпрянця, слобожанина і волинянина. В ідеалі українця, на відміну від культу героя [4, с.42, 127], “тугою за героїчним” [5, с.3, 112] (в творчості Д. Донцова) та хлібороба-селянина (в працях В.Липинського [6, с.17-19]), Г.Ващенко вибирає серединну лінію, поєднуючи піднесено-героїчне (Д. Донцов) із приземленістю творця матеріальних багатств (В.Липинський). Особливо великі надії покладав дослідник на якнайвище політичне і культурне відродження української молоді: “... Наша молодь, стоячи на засадах християнства, не мусить замикатись лише в коло вузьконаціональних інтересів, плекаючи свої кращі національні традиції, борючись за свою самостійну державу, українська молодь разом з тим мусить не тільки плекати загальнолюдські ідеали, а й активно боротись за них, ставлячи на мету реалізацію Царства Божого на землі як ступеня до Царства Божого на небі” [7, с.190].

Розглядаючи різні типи ідеалів Г.Ващенко, як і М.Грушевський, вважав: коли ми говоримо про ідеал українця, то це не означає, що ми маємо на увазі етнічних українців. Для українського мислителя, поняття українець охоплює всіх тих, хто живе в Україні, гордий за її історію, радіє її успіхам, переживає її невдачі. Ващенко був глибоко переконаний, що ідеал українця, в широкому його розумінні, повинен формуватись не тільки на засадах християнства, а й – патріотизму. Для молоді, писав він, особливо важливим є те, щоб вона мала взірці людей, які щось зробили важливо-корисне для рідної держави, її народу.

Наші дослідження свідчать, що молодь орієнтується на патріотів України. У березні 1997 р. на факультетах української філології та педагогічно-індустріальному Полтавського державного педагогічного інституту (від 2000 р. – Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г.Короленка) проведені дослідження з метою порівняти думки українських студентів стосовно патріотизму діячів України. В результаті анкетного опитування відповіді розподілились в такому порядку [8, с.18]:

№ з/п	Прізвище діяча	% від загальної кількості опитаних
1	М. Грушевський	59.5
2	Т. Шевченко	57.6
3	Б. Хмельницький	32.6
4	Л. Українка	15.6
5	С. Петлюра	15.3
6	І. Франко	13.5
7	І. Котляревський	11.5
8	Г. Сковорода	9.7
9	І. Мазепа	9.6
10	Л. Кравчук	7.5

Опитані студенти назвали патріотами України (включно з вказаними) 36 осіб. 3-поміж тих, які “подолали” п’ятипроцентний рубіж є В. Стус, С. Бандера, В. Винниченко (5.6 %) та ін.

Серед рис, найбільше притаманних українському народові, студентська молодь на вказаних факультетах виділяє такі: працьовитість, охайність, схильність до ліризму, терпимість, любов до рідної землі. Негативними рисами українця студенти педінституту вважають скупість, хитрість, інертність.

В анкетах є багато дописаного, яке дещо виходить за межі змісту питань анкети. Так, наприклад, в багатьох анкетах висловлена гордість за свій народ, його історію. Лейтмотивом багатьох відповідей є такі: “У нашого народу є мова, багаті традиції, чудові звичаї, культура і т.д., ми народ працьовитий, витривалий, впертий, гостинний, охайний; ми не є країною, народ якої нездатен жити, мислити самостійно” і т.д.

Багато виникає думок стосовно “персоналій” тих діячів України, рейтинг яких не перевищив 5 %. Зрештою, це можна пояснити або заполітизованістю та заідеологізованістю їх діяльності, або свідомим замовчуванням в літературі, історії таких імен, як І. Багряний, П. Сагайдачний, Лесь Курбас, Пилип Орлик, В. Симоненко та ін. Або інсинуаціями стосовно таких відомих діячів, як В. Чорновіл, Л. Костенко, брати Горині та ін.

У творах Г.Ващенка не випадково християнський ідеал ставиться поруч з ідеалом патріота. Українська Земля виростила величезну кількість героїв, які відстоювали українство зброєю, піснями, влучним словом. Пропагуючи християнську любов до ближнього, еліта України водночас закликала, щоб слово стало працею (Л. Українка), осередком сміливості (Д. Донцов), матеріальною основою (І. Драч). Не можна сформувавши патріотів на ґрунті плачу. Справді, в історії були різні події – падіння і величі. Але падіння – це ще не смерть нації. Смерть настає тоді, коли людині абсолютно байдуже, яку вона має історію, ким вона є. Тому актуальною проблемою у вихованні патріотизму студентів є постійне формування національної свідомості, яка логічно пов’язана з патріотизмом.

У виховному процесі слід уважно аналізувати кожен принцип, кожен ідею. “... Виховні ідеї кожного народу, – писав, наприклад, К.Д. Ушинський, – проникнуті національністю більше, ніж будь-що інше, проникнуті до такої міри, що неможливо й подумати перенести їх на чужий ґрунт; і не дивувалися б тоді, чому, переносячи ці ідеї до нас, ми переносимо тільки мертву форму, їх знеживлений труп, а не їх живий і оживлюючий зміст” [9, с.147-148]. Виникнувши у виховні ідеї інших народів, зазначає Ушинський К.Д., ми побачимо, як часто хочемо прищепити собі те, що не є власне навіть ідеєю, а тільки слідом історії того чи іншого народу, слідом, який залишився іноді несвідомо і засвоїти який для нас так же неможливо, як засвоїти чужу історію [10, с.148].

Всі ми живемо в одній державі – Україні. Це незаперечний, історичний, етнографічний факт. Але по-іншому звучать слова І.Франка, Т.Шевченка, Л.Українки, О.Кобилянської, П.Куліша та інших на Київщині, Черкащині, Полтавщині і по-іншому – на Херсонщині, Миколаївщині, а ще по-іншому – на Донеччині, чи на Закарпатті, і ще з більшою своєрідністю – в Галичині.

Ще більші відмінності в розумінні дій історичних осіб та національних військових формувань. Наприклад, в розумінні галичанина УПА – це вираз героїзму людей, які, жертвуючи своїм життям заради українців, боролися з німецькими окупантами в 1941-1945 роках та більшовиками після закінчення II Світової війни. В розумінні сумчанина, полтавчанина, а тим паче жителя Донецької і Луганської області – це люди, в яких було дуже мало за душею чогось прогресивного, навіть, – навпаки. Дуже важко, як свідчить практика, руйнується стереотип (особливо у старшого покоління) стосовно і таких діячів у становленні української державності, як І.Мазепа, С.Петлюра, В.Винниченко, Е.Коновалець та ін.

Висновки. Підготовка до весняних виборів 2002 року до Верховної Ради України показала, що колишні стереотипи, нав’язані в минулому комуністичною пропагандою стосовно відомих подій та постатей в українській історії, поступово змінюються, а натомість формуються такі українські ідеали, які спільні для громадянина Української Держави з північних і південних, східних і західних регіонів нашої країни, ідеали, про які мріяв і палко їх пропагував Григорій Ващенко – славний син українського народу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994.
2. Там само.
3. Там само.
4. Донцов Д. Дух нашої давнини – Прага: Вид-во Юрія Тищенка, 1944.
5. Донцов Д. Туга за героїчним: ідеї і постаті літературної України. – Лондон: Вид-во СУМ, 1953.
6. Литинський В. Наша орієнтація (6 листів – цілісність). Листи до братів-хліборобів. – Торонто: Продуцент, 1953. – Ч.2.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994.
8. МКСД кафедри педагогіки Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г.Короленка. – 1997. – Т.1.
9. Ушинський К. Вибрані педагогічні твори. – К.: Радянська школа, 1983. – Т.1.
10. Там само.